LA CIUTAT METROPOLITANA. DELIMITACIONS, DESCONCENTRACIONS, DESEQUILIBRIS.

Ponència presentada al
I Congrés Català de Geografia, Barcelona, març de 1991.

JOSEP SERRA
Geògraf, Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona

SUMARI

1. On s'acaba Barcelona?.

1.1. Intensitats metropolitantes.
1.2. Relacions funcionals.
1.3. Estructuració territorial.
1.4. L'Àrea Metropolitana

2. Noves dinàmiques territorials.

2.1. ¿Cap a una desconcentració a Catalunya?
2.2. Desconcentració metropolitana.

3. Desequilibris socials i territorials a l'Àrea Metropolitana.

3.1. Nivells sòcio-econòmics.
3.2. Problemàtiques territorials.
3.3. ¿Qui gestiona el reequilibri?

JOSEP SERRA

LA CIUTAT METROPOLITANA. DELIMITACIONS, DESCONCENTRACIONS, DESEQUILIBRIS.

1. ¿On s'acaba Barcelona?

A finals de 1989, en el marc de l'exposició de presentació del Pla Estratègic de Barcelona, l'estand de les institucions metropolitantes s'obria amb dues imatges: una vista aèria de l'aglomeració barcelonina i una fotografia del carrer de la Riera Blanca, a cavall de Barcelona i l'Hospitalet. Les fotos il.lustraven el següent text:

"¿On s'acaba Barcelona?"

"Vist des de l'aire, a 15.000 metres d'alçada, es impossible saber-ho. Passejant pels carrers o circulant amb vehicle també. Des de lluny o des de prop, des de dalt o des de baix, les imatges expressen una mateixa realitat: Barcelona i el seu entorn es fonen en una trama urbana que s'estén sense discontinuïtats pel damunt de les fronteres administratives dels termes municipals."

"No es tracta només de continüitat física. Els desplaçaments entre els llocs de residència i els llocs de treball, els motivats per raons d'estudis, les relacions comercials, l'oferta de vivendes, la utilització dels transports i dels serveis i equipaments urbans, etc., són molts altres aspectes que confirmen que el conjunt de municipis de l'entorn immediat de Barcelona, funciona com una sola ciutat, i que aquesta es relaciona, també intensament, amb una segona corona que s'organitza entorn d'uns centres aglutinadors: Martorell, Terrassa, Sabadell, Granollers i Mataró."

Fins aquí el text. Pocs dies després, el President de la Generalitat afirmava, en declaracions referides al debat sobre la Carta Municipal de Barcelona, que aquesta havia de cenyir-se estrictament al seu terme, i precisava, per si algú tenia dubtes al respecte, que:

"Els límits de Barcelona són ben clars: l'Hospitalet, d'una banda; Sant Adrià, de l'altra; i pel cantó de muntanya, tirant llarg, fins a les Planes" (1).

(1) *El País*, 11.01.90.

Sense pretendre establir cap relació de causa-efecte entre aquella pregunta inicial —¿on s'acaba Barcelona?— i aquestes declaracions, l'anècdota de la seva coincidència temporal il.lustra un dels aspectes que han condicionat negativament el «debat metropolità» a Catalunya en els darrers anys: la seva excessiva politització i les dificultats que això ha suposat per poder desenvolupar la reflexió tècnica —que no «neutral»— sobre el tema. Fins i tot el mateix títol proposat pels organitzadors del Congrés per a aquesta ponència —«La ciutat metropolitana»— pot ser llegit en clau política i suscitar interpretacions diverses i potser conflictives.

Deixant de banda, de moment, el substracte polític que hi ha darrera de tot debat territorial, el text esmentat al començament introdueix esquemàticament algunes de les qüestions a què ens volem referir: l'evidència d'un fenomen urbà supramunicipal a l'entorn de Barcelona, la dificultat de delimitar-se de manera clara el seu abast territorial, els diversos factors o criteris que poden tenir-se en compte en aquest sentit i, finalment, la conclusió que l'espai metropolità generat a l'entorn de Barcelona s'estructura bàsicament en dos àmbits ben diferenciats i funcionalment articulats: la Regió Metropolitana i l'Àrea —o ciutat— Metropolitana.

Respecte a la primera questió apuntada —existència d'un fenomen urbà supramunicipal a l'entorn de Barcelona— no val la pena insistir-hi, atesa la seva evidència, no ja només per als estudiosos del tema sinó per a qualsevol ciutadà resident en aquesta zona. Més interès tenen, en canvi, els intents d'aproximació a la seva delimitació, els criteris adoptats per a fer-ho i els diferents nivells d'estructuració metropolitana que poden definir-se.

Pel que fa a aquests punts, cal assenyalar de bon principi que el «fet metropolità» —ni de Barcelona ni d'enlloc— no és una realitat tancada, estàtica, unívocament definible ni estrictament delimitable en l'espai. Més aviat es tracta de la superposició i interrelació de diversos conjunts d'elements i de funcions urbanes, cadascún dels quals té una determinada estructuració interna i un abast territorial

propi, variables en el temps i només parcialment coincidents en l'espai.

Això no vol dir que sigui estèril la tasca d'intentar aproximar-se a la determinació de les delimitacions metropolitanes, sinó que cal fer-ho sense perdre de vista les consideracions apuntades. En el cas concret de Barcelona i el seu entorn, assajem a continuació algunes vies d'aproximació a aquesta qüestió.

1.1. Intensitats metropolitanes

Una primera via d'analisi seria l'aplicació dels mètodes «clàssics» de delimitació, que trobaren la seva expressió més coneguda en les Standard Metropolitan Statistical Areas (SMSA) nordamericanes. La base d'aquests mètodes és la combinació d'un cert nombre d'indicadors —elaborats per a cadascuna de les unitats territorials elementals— referits principalment a criteris de morfologia urbana (nucli central, contingüitats...), d'homogeneïtat (densitats de població, de llocs de treball, de llocs de treball no agrícoles...) i d'interdependència (*commutings* per treball, trucades telefòniques, relacions comercials...)

Un exemple d'adaptació simplificada d'aquests criteris per a l'entorn de Barcelona és el que es presenta al mapa 1. Els tres indicadors seleccionats són:

- Intensitat de relació amb Barcelona per motius de treball.
- Densitat de població.
- Proporció d'ocupats en llocs de treball no agrícoles.

S'han grafiat amb una gradació de major a menor intensitat els municipis que superen els llindars establerts en tots tres, en dos o només en un dels indicadors examinats.

Apareix, així, una taca central més intensa, formada pels 33 municipis que compleixen simultàniament les tres condicions. Es tracta d'un espai quasi perfectament continu (només 2 municipis en queden lleument separats), d'un radi d'uns 15 km. des del centre de Barcelona, i que coincideix a grans trets amb l'àmbit de l'antiga Corporació i les actuals Entitats Metropolitanes, sense alguns dels seus municipis més petits però amb extensions cap al Vallès Occidental i Oriental i cap al Baix Maresme.

En el segon nivell de «metropolitanitat» —dues condicions— es consoliden aquestes extensions territorials al llarg dels principals eixos de comunicació, fins atènyer una distància d'uns 30 km. des del centre, en la qual queden incloses les ciutats de Martorell, Terrassa, Sabadell, Granollers i Mataró, amb llurs respectius entorns immediats. També hi apareix, si bé aïllada, Vilafranca del Penedès.

Finalment, el tercer nivell —una condició— és ja feblement metropolità, tot i que comprèn municipis contigus amb els dels grups anteriors i que acaben de completar els eixos esmentats. Amb les excepcions de Vilanova i la Geltrú i Sant Celoni, es tracta en general de poblacons petites i de caràcter residencial, vinculades als nuclis productors i terciaris propers.

1.2. Relacions funcionals

El tipus d'aproximació descrita al punt anterior dóna una idea esquemàtica però prou interessant de gradacions d'intensitat metropolitana, si bé no permet conèixer l'organització interna de l'espai considerat. A aquests efectes, les anàlisis basades en l'estudi de fluxos associats a diferents funcions urbanes (desplaçaments per motius de treball, estudis, compres, lleure, etc.) o d'indicadors que integren diversos d'aquests aspectes i d'altres (trucades telefòniques) resulten més clarificadores.

En aquesta línia, el tema més estudiat per a l'entorn de Barcelona és el dels desplaçaments quotidians entre el lloc de residència i el lloc de treball (2). Això no és estrany, tant per la tradició i la importància que l'anàlisi dels *commutings* té en la literatura internacional sobre delimitacions metropolitanes, com pel fet que es disposa d'una bona informació estadística al respecte.

Mapa I. INTENSITATS METROPOLITANES. 1986

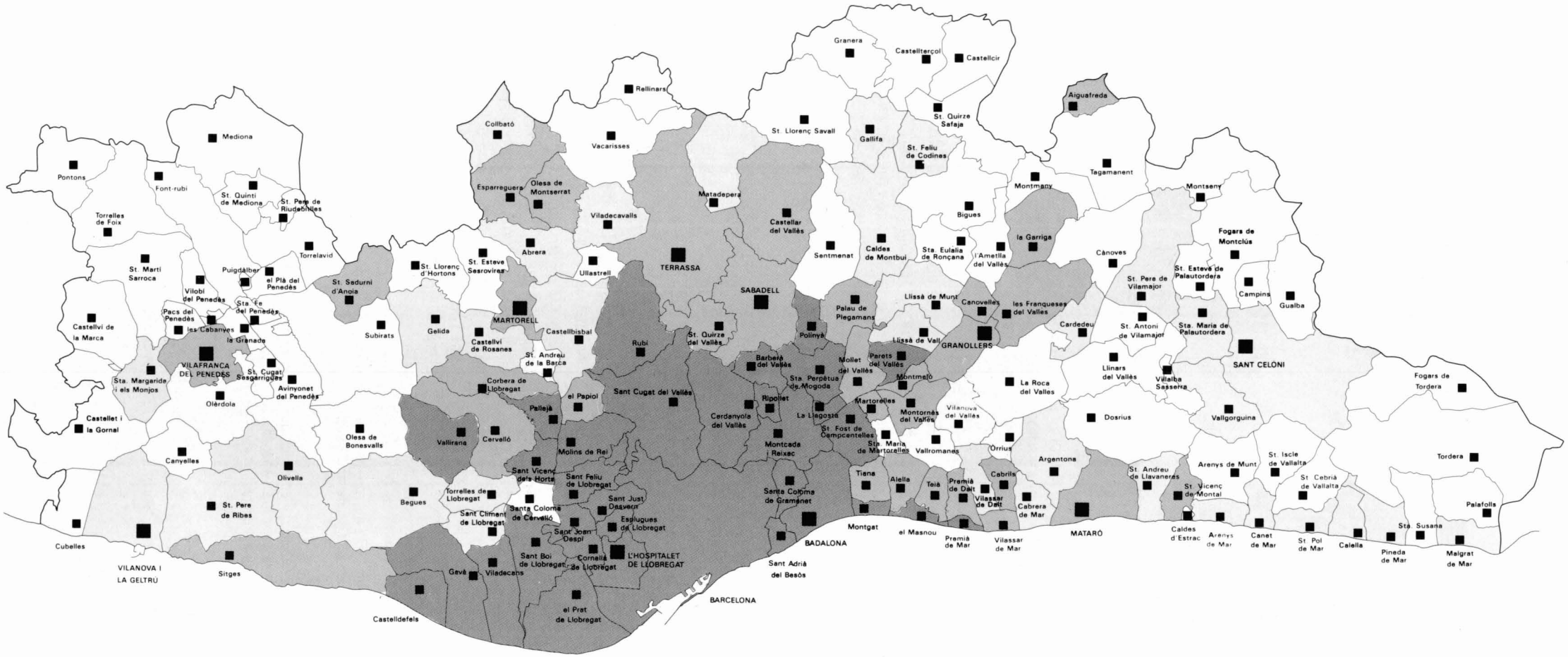

CRITERIS

a/ Desplaçaments per treball relacionats amb Barcelona >15% total desplaçaments per treball

b/ Densitat de població >200 habitants Km^2 (200 hab./Km^2 = mitjana Catalunya)

c/ Població ocupada en l'agricultura <5% total població ocupada

INTENSITATS METROPOLITANES

- Municipis que compleixen 3 criteris
- Municipis que compleixen 2 criteris
- Municipis que compleixen 1 criteri

La conclusió comú de tots aquests estudis és la clara estructuració de l'espai metropolità al doble nivell a què ja hem fet referència anteriorment: un àmbit d'influència directa de Barcelona, que constitueix un únic mercat de treball amb relacions molt intenses amb la ciutat central, i un segon àmbit d'influència indirecta, caracteritzat per l'existència de mercats de treball centrats en les ciutats de Martorell, Terrassa, Sabadell, Granollers i Mataró, les quals, al seu torn, mantenen amb Barcelona interrelacions laborals no molt intenses però significatives (mapa 2). Cal destacar que Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú i Sant Celoni són centres de mercats de treball que no tenen vinculació significativa amb Barcelona. El mateix passa a la zona de l'alt Maresme, en aquest cas sense l'existència d'un clar centre aglutinador local. També convé remarcar que, en l'àrea d'influència directa de Barcelona, les relacions intermunicipals de segon i tercer ordre dibuixen unes «subàrees laborals» que, en paral.lelisme amb l'extensió del concepte «ciutat» (metropolitana) a aquest àmbit, bé podrien definir-se com a «districtes» (metropolitans).

D'altra banda, dissortadament hi ha pocs estudis complets i actuals sobre d'altres aspectes funcionals que pugin ser contrastats amb els de la mobilitat per treball, per tal d'examinar les coincidències o discrepàncies entre llurs respectives delimitacions. Poden esmentar-se, però, l'anàlisi de les trucades telefòniques inclòs en el treball de Casassas i Clusa (1981) sobre les municipalies, l'estudi de Tomàs Aluja (1983) sobre l'oferta d'equipaments locals i comarcals, la molt antiga però en bona part vigent delimitació d'àrees comercial de l'*Atlas Comercial de España* (1963), les monografies sobre el comerç en àmbits «subcomarcals» editades per la Generalitat (1981-1987) i alguns altres.

Amb tants matisos, enfocaments diversos i diferències com es vulgui en aspectes concrets —de vegades no despreciables— tots aquests treballs s'adiuen substancialment tant amb el model global Àrea-Regió com amb les unitats de nivells inferiors —àrees i subarees— que s'han descrit. Això sembla confirmar, doncs, que *els àmbits esmentats responen a tot un conjunt de relacions funcionals-territorials de base diària o periòdica força més ampli i significatiu que l'estricte concepte de «mercats de treball».*

1.3. Estructuració territorial

Per tancar aquest capítol, voldríem introduir encara un altre element que té una gran incidència en la configuració, estructuració i funcionament dels espais urbans: la xarxa viària i, més en general, les infrastructures de comunicacions. Al mapa 3 s'hi representa la vialitat bàsica de l'entorn barceloní superposada a les delimitacions de les unitats funcionals elementals (3). A partir de la seva consideració conjunta, complementada amb la referència circumstancial a d'altres variables de naturalesa urbanístico-territorial (densitats de població, continu urbà, etc.) hem establert una delimitació mes detallada d'àmbits metropolitans, que també s'ha dibuixat al mapa.

Així, en la zona d'influència directa de Barcelona, poden distingir-se clarament dues corones. La primera és la integrada pels municipis que conformen el *Continu Urbà* que ocupa tot el Pla de Barcelona (ciutat central més les subàrees Besòs i Llobregat).

(2) Casassas, Ll. i Clusa, J.;*L'organització territorial de Catalunya.* Barcelona, Barcelona, 1981.

Serra, J.; «Mercats de treball a la Regió de Barcelona», *a Revista Econòmica de Banca Catalana*, núm. 76; Barcelona, 1985.

Nunes, J.;«Aproximació a l'estructura de l'àrea metropolitana de Barcelona: les estructures d'intensitat diària», a *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 8-9, Barcelona, 1986.

Clusa, J. i Jané, A.; *Tractament i explotació de les dades de mobilitat obligada dels municipis de Catalunya. 1986,* Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Barcelona, 1988.

Esteban, M.; «Distribució de la mobilitat per treball a la Regió Metropolitana de Barcelona» a *Documents d'Anàlisi Territorial,* núm. 3, Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Barcelona, 1989.

(3) El text que segueix és ampliació del que figura a la publicació *Regió Metropolitana de Barcelona. Informació sòcio-econòmica i territorial,* Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, Secció d'Estadística i Anàlisi Territorial. Barcelona, 1990.

Mapa 2. RELACIONS FUNCIONALS: MOBILITAT PER TREBALL
Primeres relacions intermunicipals. 1986.

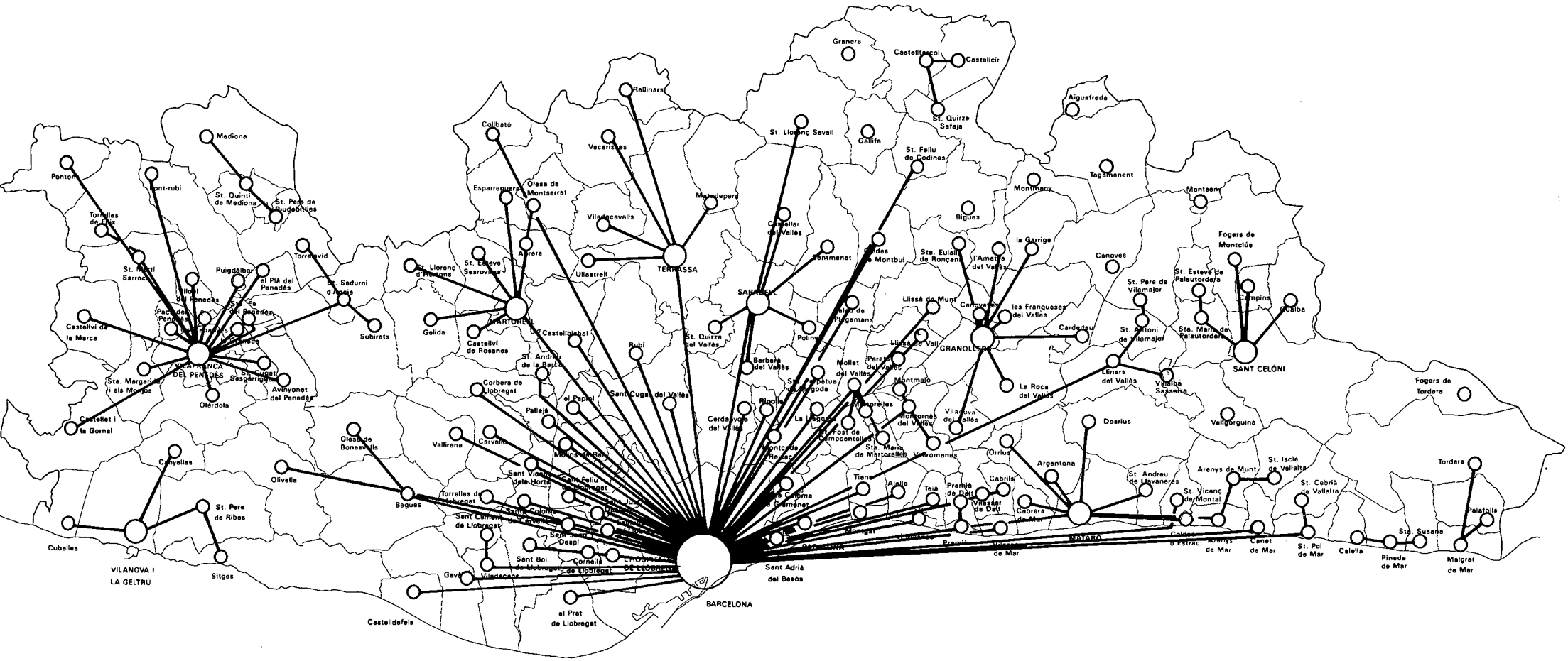

Font: Esteban, M. (1989)

Aquest espai té una densitat edificatòria ininterrompuda i elevadíssima (12.000 habitants / km^2), una intensitat de relacions amb el centre barceloní pràcticament tan gran com la dels barris i districtes del propi nucli central, i queda físicament estructurat per l'anella completa dels cinturons viaris (Segon Cinturó i Cinturó del Litoral). Es també l'àmbit al qual s'estén el mitjà de transport urbà per excel.lència, el metro (xarxa actual i properes ampliacions), fet que contribueix decisivament a integrar plenament aquest espai als efectes funcionals.

Més enllà, la segona corona o *Resta de l'Àrea Metropolitana* segueix mantenint fortes vinculacions directes amb Barcelona, però es tracta d'un àmbit molt més esponjat territorialment (densitat mtjana de 1.000 habitants/km^2). Inclou importants espais d'usos no estrictament urbans (zones agrícoles i muntanyoses) intercalats entre el continu edificatori, que no desapareix però que es produeix bàsicament només al llarg de les vies de comuniciació intermunicipals.

Respecte d'aquestes, cal destacar el paper estructurador de tot l'àmbit que juga la xarxa d'autopistes que enllaçen les quatre portes de l'Àrea Metropolitana amb l'anella circulatòria del Continu Central. Precisament aquesta facilitat de comunicacions (que hauria de veure's reforçada amb la supressió total de peatges en els trams indicats) és la que, combinada amb la inexistència de ciutats potents i madures, fa que tota aquesta corona tendeixi a incrementar el seu grau de relació amb el nucli central, en acollir gran part de la desconcentració industrial i residencial que s'està produint en el Continu, com veurem més endavant.

També en l'àmbit d'influència indirecta de Barcelona poden distingir-se dues zones difierenciades pel seu grau d'integració metropolitana. La primera d'aquestes, tercera corona metropolitana o Resta de la Regio Funcional, és la que correspon a l'espai estructurat entorn dels cinc subcentres metropolitans que presenten majors relacions amb Barcelona, als quals ja ens hem referit repetidament; anticipant el que encara és una realitat incipient, s'hi ha inclòs també l'àrea centrada en Vilanova i la Geltrú, atenent als efectes que produirà l'obertura de l'autopista del Garraf. Al marge d'aquesta extensió, la vertebració de tota la corona quedarà molt consolidada amb la futura construcció del Quart Cinturó, que n'enllaçarà els nuclis principals i en potenciarà el seu funcionament com a subsistemes ben articulats dins del conjunt metropolità. El mateix efecte cal esperar de la millora i redefinició de la xarxa de ferrocarrils de rodalies com a «exprés regional».

Finalment, resten les tres àrees (Penedès, Sant Celoni i Tordera) que, com ja s'ha vist abans, presenten actualment uns nivells força inferiors de característiques i d'integració metropolitana, situació, però, que pot modificar-se sensiblement en un futur no llunyà si prossegueixen les tendències de desconcentració de població i d'activitats que vénen donant-se en el darrers anys. La seva localització més enllà del llindar de 30 km. des de Barcelona és, en bona part, la responsable d'aquesta menor integració, si bé això podrà quedar compensat per la seva bona comunicació, tant cap a Barcelona com cap els entorns metropolitans ja de Tarragona ja de Girona, factor que pot fer que en el futur acabin basculant en una o altra direcció.

1.4. L'Àrea Metropolitana

Com a finalització d'aquest repàs al tema dels nivells metropolitans i els seus criteris de delimitiació, i centrant-nos en l'àmbit metropolità restringit, podríem assenyalar els següents punts:

- L'Àrea Metropolitana de Barcelona comprèn aproximadament una cinquantena de municipis, amb una superfície de 840 km^2., una població de 3,3 milions d'habitants (equivalent al 55% del total de Catalunya) i una densitat de 4.000 habitants /km^2.

- En aquesta delimitació s'inclou l'àrea de Mollet (Vallès-Besòs), d'uns 100 km^2. i 100.000 habitants, per raons de posició respecte a la vialitat metropolitana, la relació amb Barcelona i la insuficient maduresa terciària del seu nucli central. L'eventual modificació futura d'algun d'aquests dos darrers aspectes, ja sigui augmentant la gravitació cap a

Mapa 3. DELIMITACIONS METROPOLITANES I XARXA VIÀRIA ESTRUCTURANT

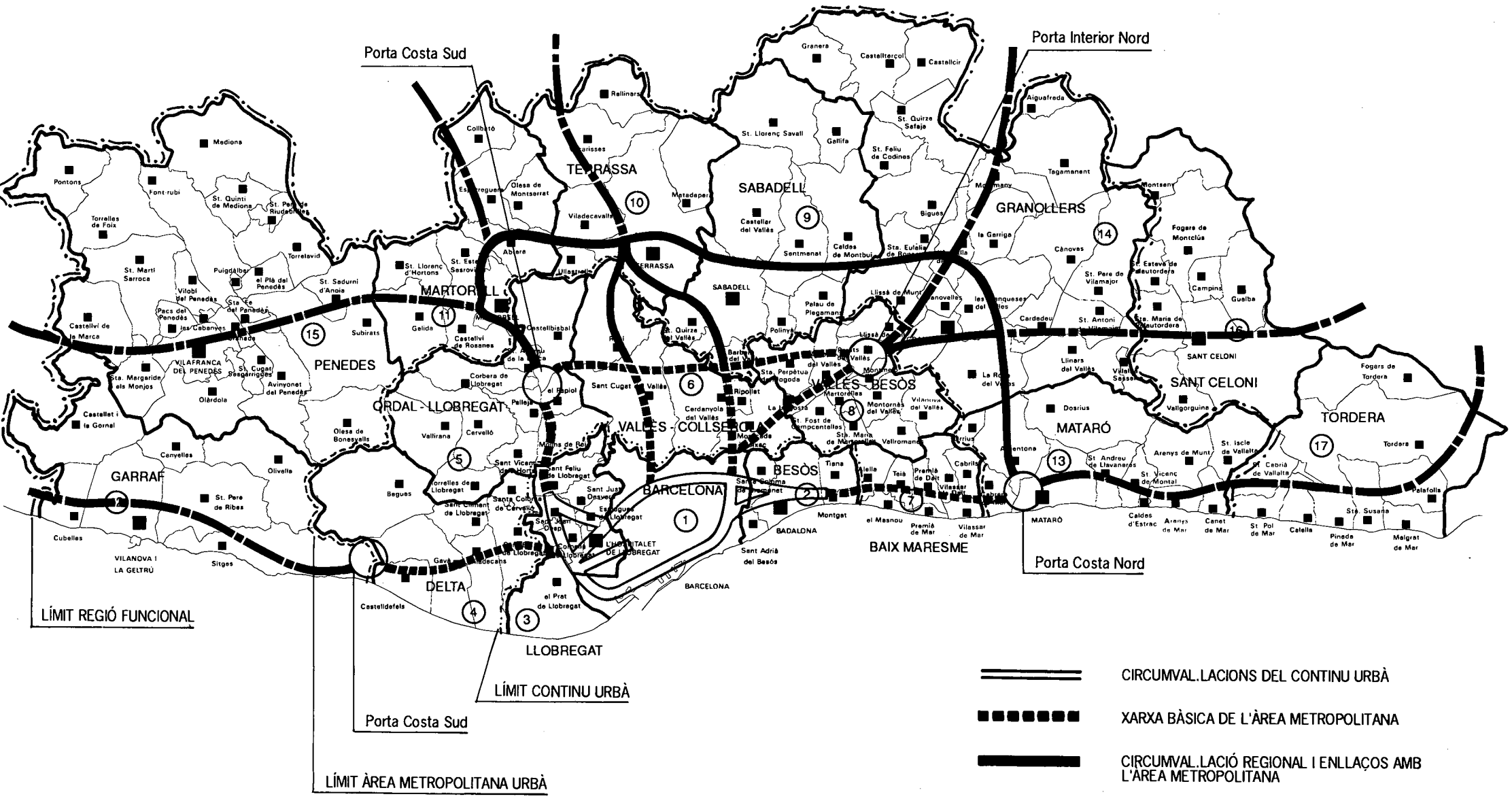

Granollers o consolidant l'autonomia pròpia basada en una major maduresa, podrien aconsellar revisar aquesta adscripció.

- Molt menys subjecte a variacions futures sembla la zona del Baix Maresme, completament decantada cap a l'especialització residencial vinculada a llocs de treball localitzats a Barcelona i el continu.

- La imminent obertura del Túnel de Vallvidrera pot produir un doble efecte. D'una banda, és ben segur que incrementarà les relacions del Vallès-Collserola amb Barcelona, consolidant la ja molt alta integració d'aquesta subàrea en l'Àrea Metropolitana, que avui alguns discuteixen al.legant evidents raons fisiogràfiques, o d'altres de menor consistència tècnica. D'altra banda, la millor connectivitat beneficiarà també l'augment de relacions al llarg de tot l'eix Barcelona-Sant Cugat-Rubí-Terrassa, de conseqüències territorials més lentes i encara difícils de precisar.

- Altres grans operacions viàries en marxa (autopista del Maresme, autovia del Llobregat i autopista del Garraf) tindran també, en llurs respectius àmbits d'influència, efectes similars als descrits i que, en qualsevol cas, aniran en la línia d'una millora general de la connectivitat metropolitana i d'una major relació entre l'Àrea i la resta de la Regió, potenciant el paper dels subcentres regionals com a receptors d'activitats avui localitzades al centre metropolità. Amb tot, seguirà havent-hi certs llindars de distància/temps/cost que difícilment esborraran del tot la diferenciació —sense fronteres, difusa i variable, però també real— entre l'Àrea i la resta de la Regió Metropolitana.

2. Noves dinàmiques territorials

2.1. Cap a una desconcentració a Catalunya?

En tractar de l'Àrea o la Regió Metropolitana de Barcelona en el context de Catalunya, un dels primers temes que sorgeix és el que s'ha anomenat «macrocefàlia»: un cap barceloní desproporcionadament gros i un cos raquític corresponent a la resta del territori català. Es tracta, indiscutiblement, d'una realitat objectiva que qualsevol política global o sectorial d'ordenació territorial ha de contemplar i tractar de corregir a partir de la constatació bàsica de la unitat de Catalunya com a espai econòmic i sistema urbà integrat que exigeix, tant per garantir el seu adequat funcionament i projecció futura com per elementals raons d'equitat, el desenvolupament de mesures reequilibradores. Les aportacions de Lluís Casassas en aquest sentit (4) són prou clarificadores i ens excusen d'insistir en la qüestió.

En qualsevol cas, en els darrers anys han aparegut alguns fenòmens nous, a vegades de signe contradictori, que comporten modificacions significatives en les dinàmiques territorials de Barcelona i de Catalunya vigents fins fa poc, si bé els seus efectes són encara relativament petits i lents.

Així, per exemple, la creixent internacionalització de l'economia i el desenvolupament dels mitjans de transport ràpid (aeri, TGV), entre altres factors, atorguen un protagonisme molt destacat a les grans metròpolis, com a nodes de la xarxa mundial de relacions. Barcelona, amb l'excusa olímpica i superant a marxes forçades deficiències que venien de molt lluny, s'ha guanyat en el darrers anys un lloc al mapa-mundi que tendeix a consolidar-se definitivament en un futur immediat. D'això en deriva, ja avui, un reforçament de la capital i una major concentració de certes funcions en aquesta, especialment les de naturalesa terciària.

D'altra banda, aquests mateixos fets reforcen les tendències —comuns a totes les grans aglomeracions occidentals— que ja apuntaven cap a una desconcentració residencial i productiva, amb una progressiva difusió dels seus efectes a territoris molt amplis, que en el cas de Barcelona abasten —o no trigaran a abastar— tot Catalunya.

(4) Casassas, Ll.; *Barcelona i l'espai català*, Biblioteca Cultura Catalana, núm. 30, Ed. Curial. Barcelona, 1977 i Casassas; Ll. "La ciutat metropolitana i la unitat de Catalunya", a *Planejament i àmbit territorial*, col.lecció «Papers. Regió Metropolitana de Barcelona: territori, estratègies, planejament» núm.2, Barcelona, IEMB, 1991.

Taula 1

Evolució de la distribució territorial d'algunes variables bàsiques. 1986-89. Catalunya segons grans àmbits (1) %

		POBLACIÓ		HABITATGES ACABATS		ATUR REGISTRATS		INVERSIÓ INDUSTRIAL	
	SUPERFICIE	86	89	86	89	86	89	88	89
Regió de Barcelona	7,7	68,4	68,2	40,0	39,5	76,5	74,2	56,8	58,4
Girona-Empordà	12,1	6,8	7,0	23,2	21,7	4,9	5,3	3,5	4,9
Camp de Tarragona-Penedès	8,2	8,0	8,2	20,6	26,6	7,4	8,0	15,0	22,2
TOTAL COSTA	28,0	83,2	83,4	83,8	87,8	88,8	87,5	75,3	85,5
Eix transversal	19,7	7,3	7,3	7,9	6,1	6,0	6,1	14,1	9,1
Terres de l'Ebre	13,8	3,1	3,0	2,4	1,3	2,1	2,9	3,7	3,0
Terres de Lleida	17,4	4,9	4,8	3,8	3,3	2,4	2,7	6,4	2,1
TOTAL INTERIOR	50,9	15,3	15,1	14,1	10,6	10,5	11,7	24,2	14,2
TOTAL MUNTANYA	21,1	1,5	1,5	2,1	1,6	0,7	0,8	0,5	0,3
TOTAL CATALUNYA	100	100	100	100	100	100	100	100	100

(1) Àmbits definits per agregació de comarques completes. Vegeu nota 5.
Font: Elaboració pròpia sobre dades de l'IEC i Generalitat de Catalunya.

Algunes dades, elaborades sobre la base d'una divisió de Catalunya en set zones i tres grans àmbits (costa, interior i muntanya), poden il.lustrar-ho (5). El període de referència és del 1986 al 1989, quatrienni en el qual es produeix la sortida de la crisi i la represa econòmica. Això hauria de permetre analitzar, malgrat les limitacions de les poques variables contemplades, si el rellançament ha tendit a augmentar o a disminuir les diferencies territorials preexistents. L'examen de la taula 1 suggereix algunes conclusions en aquest sentit:

- Les comarques de la costa tenen un pes molt gran en el conjunt de Catalunya, prop del 85% en els quatre indicadors considerats, mentre que la seva superfície és del 28%.

- La Catalunya interior representa en tots aquests prop del 15%, mentre que comprèn el 51% del territori, i les zones de muntanya entre l'1 i el 2%, amb el 21% de superfície.

- Aquesta distribució general varia molt poc al llarg del període considerat, 1986-1989. Malgrat tot, s'aprecia un major dinamisme a la zona costanera que provoca un augment —encara que

(5) Els àmbits adoptats, per agregació de comarques completes, són:

Costa:

1. Regió de Barcelona: Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental, Vallès Oriental.
2. Girona-Empordà: Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès, Pla de l'Estany, Selva.
3. Camp de Tarragona-Penedès: Alt Camp, Alt Penedès, Baix Camp, Baix Penedès, Garraf, Tarragonès.

Interior:

4. Eix Transversal: Anoia, Bagès, Berguedà, Garrotxa, Osona, Solsonès.
5. Terres de l'Ebre: Baix Ebre, Conca de Barberà, Montsià, Priorat, Ribera d'Ebre, Terra Alta.
6. Terres de Lleida: Garrigues, Noguera, Pla d'Urgell, Segarra, Segrià, Urgell.

Muntanya:

7. Muntanya: Alta Ribagorça, Alt Urgell, Cerdanya, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Ripollès, Vall d'Aran.

lleuger— de la concentració de l'activitat econòmica catalana en aquesta franja, amb la conseqüent pèrdua relativa de pes de la resta del territori.

- Així, la costa augmenta molt suaument la seva proporció d'habitants (del 83,2% al 83,4%), la d'habitatges acabats (del 83,8% al 87,8%) i la d'inversió industrial (del 75,3% al 85,5%, tot i que en aquest cas es comparen les dades del 1988 i el 1989, úniques disponibles però insuficients per deduir-ne tendències consolidades).

- En la franja costanera cal destacar la lleu pèrdua de pes de la Regió de Barcelona, tant en habitants (68,4-68,2) com en habitatges acabats (40,0-39,5). La inversió industrial, tot i augmentar en el bienni 88-89 (56,8-58,4) sembla tendir a estabilitzar-se en aquestes proporcions (56,2 per al primer trimestre de 1990) que, en ser inferiors al pes demogràfic, indiquen un cert procés de desconcentració industrial cap a d'altres àmbits, especialment la zona del Camp de Tarragona i també la de l'Eix Transversal.

- Les zones de Girona-Empordà i Camp de Tarragona-Penedès s'han consolidat en els darrers anys com les de major dinamisme de Catalunya, en el primer cas sobretot a remolc del desenvolupament turístic (ho indica clarament la proporció d'habitatges acabats, molts d'ells per a segona residència o lloguer per temporades, tot i que no hi ha dades al respecte) i a Tarragona per la suma de desenvolupament industrial (15,0-22,2%, molt per sobre del pes demogràfic) i també turístic, amb gran augment d'habitatges en el període 86-89 (20,6,-26,6).

- Són aquestes dues zones les que compensen amb cert escreix la pèrdua de pes de la Regió de Barcelona i fan que el conjunt de la costa augmenti lleument la seva participació en el total català.

- Pel que fa a la resta del territori, cal destacar el cas de la relativament important inversió industrial en el que hem anomenat Eix Transversal (tot i que del 1988 al 1989 baixa, encara es manté per sobre del seu pes demogràfic). Això fa pensar que en aquesta zona, que disposa d'una densa xarxa de ciutats mitjanes i amb bons serveis de capitalitat (Manresa, Vic, Igualada, Olot...) hi ha un important potencial de creixement industrial i terciari, però que per desenvolupar-se necessita que es potenciïn les infrastructures de comuniciació amb Barcelona (els efectes de l'autopsita de Manresa —tot i el peatge— i dels eixos del Llobregat i del Congost-Ter sembla que comencen a matrerialitzar-se) i, més a mig termini, les comunicacions internes, com l'Eix Transversal, del qual s'ha adoptat el nom per denominar la zona.

- Tant les Terres de Lleida com les de l'Ebre presenten una situació bastant estabilitzada, tot i que els indicadors disponibles no resulten prou adequats per a aquestes zones de base econòmica principalment agrícola.

- Finalment, les zones de muntanya, malgrat la seva precarietat demogràfica, semblen en condicions de frenar els greus processos de despoblament a què s'han vist abocades des de fa molts anys. Una vegada més, la millora de les infrastruc-tures de comunicació resulta imprescindible (ja que és el factor que possibilita que hi arribin els efectes de la represa econòmicia general, principalment per la via del turisme intern originat a les zones urbanes), juntament amb un esforç de potenciació dels recursos econòmics endògens d'aquestes zones, procés molt més complex i lent.

- El mapa 4 presenta una aproximació a l'esquema territorial de Catalunya com a «sistema metropolità», basat en diversos «subsistemes», plenament consolidats (Barcelona), en desenvolupament (Tarragona i Girona), o molt incipients encara (Lleida), així com en una potent i equilibrada xarxa de ciutats mitjanes. També s'hi representen els eixos bàsics de comunicacions i les extensions previsibles o en curs, al llarg d'aquests, de les dinàmiques urbanes al conjunt de Catalunya.

Mapa 4. CATALUNYA, SISTEMA METROPOLITÀ

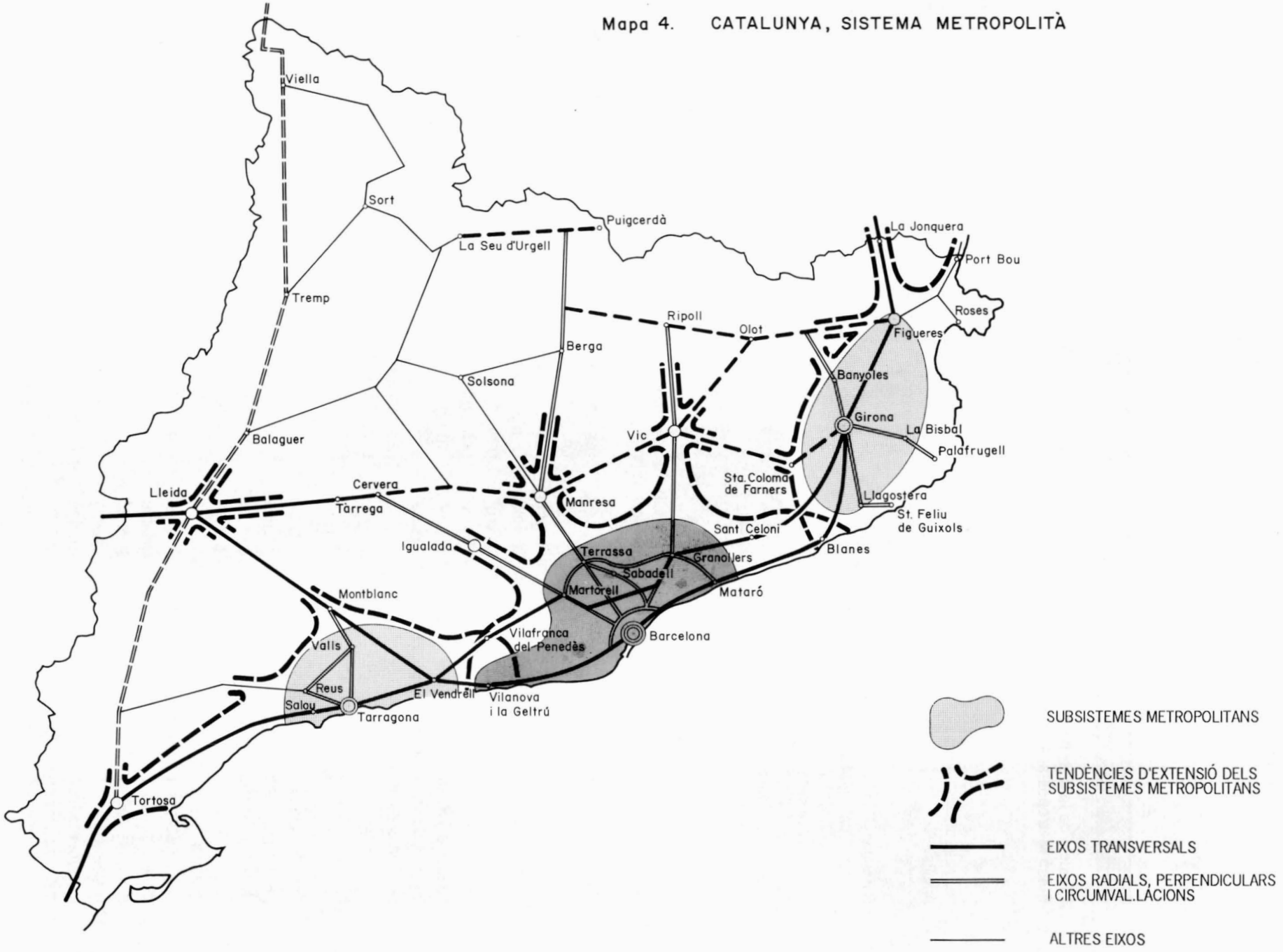

Taula 2

Evolució de la distribució territorial d'algunes variables bàsiques. 1986-89. Regió Metropolitana de Barcelona, segons grans àmbits (1) %

	POBLACIÓ			HABITATGES ACABATS	LLOCS DE TREBALL		INVERSIONS INDUSTRIAL	LLOCS TREB. TERC. AVANÇ. (3)
Àmbits	1981	1986	1989	1981-89	1981	1986	1988-90 (2)	1986
Barcelona	41,4	40,3	39,6	24,8	52,5	50,9	18,6	73,8
Resta Continu Urbà	23,2	22,6	22,2	9,9	14,8	13,8	19,0	7,2
Total Continu Urbà	64,6	62,9	61,8	34,7	67,3	64,7	37,6	81,0
Resta Àrea Metrop.	14,0	14,8	15,4	23,1	12,1	12,6	29,1	4,4
Toral Área Metrop.	78,6	77,7	77,2	57,8	79,4	77,3	66,7	85,4
Resta Regió Metrop.	21,4	22,3	22,8	42,2	20,6	22,7	33,3	14,6
Total Regió Metrop.	100	100	100	100	100	100	100	100

(1) Vegeu text, mapa 3 i nota 3.
(2) Gener 1988 - Setembre 1990.
(3) Terciari avançat = "finances i assegurances" + "serveis a les empreses".
Font: Elaboració pròpia sobre dades de l'IEC i Generalitat de Catalunya.

2.2. Desconcentració metropolitana

Per analitzar els processos de desconcentració a l'interior de l'espai metropolità hem adoptat les divisions territorials abans exposades, suprimint però, a efectes simplificatoris, la distinció entre Regió Funcional i Resta de la Regió. A la taula 2 hi figuren algunes dades bàsiques que posen de manifests els fenòmens esmentats.

a) *Desconcentració de població.*

Tant Barcelona com la Resta del Continu Urbà perden pes poblacional en el conjunt de la Regió, fins i tot amb disminucions absolutes d'habitants, mentre que la Resta de l'Àrea i la Resta de la Regió en guanyen. La proporció d'habitatges construïts en l'últim decenni incideix encara més intensament en el mateix sentit. Cal recordar que aquesta variable inclou també els habitatges destinats a segona residència, de manera que és lògic que quedin incrementades les xifres dels àmbits que permeten millor aquest tipus d'implantació. En contrapartida, però, pot assenyalar-se que, com demostren els processos experimentats en els darrers anys, l'existència d'un ampli parc d'habitatges, inicialment concebuts com de segona residència en zones sotmeses a la pressió de la desconcentració del Continu, és un factor que possibilita la seva transformació d'ús a residència permanent, amb el conseqüent creixement poblacional ràpid d'aquests àmbits.

Les raons de la desconcentració són de diferents tipus i afecten sectors socials diversos. Les tres principals són:

- Canvi de residència motivat per desigs de millora de qualitat de vida, protagonitzats per sectors socials benestants. Els exemples més clars són la immigració procedent de Barcelona rebuda pel Baix Maresme, Vallès-Collserola, Llobregat-Ordal i zones més allunyades.

- Canvi de residència motivat per la manca d'oferta i l'encariment dels habitatges. Es produeix amb caràcter general, però afecta especialment als sectors socials residents als barris de Barcelona i municipis del Continu més densos i de menor nivells de renda. La seva destinació són els

municipis industrials i de residència popular de la Resta de l'Àrea i la Regió.

- Canvi de residència motivat per la voluntat d'aproximació als llocs de treball, tot reduint els desplaçaments per aquest concepte. Malgrat que de moment sembla que aquest procés, protagonitzat tant pels treballadors com pels directius de les empreses, té encara relativament poca importància, la desconcentració productiva de què es parla al punt següent pot reforçar-lo molt en els propers anys.

b) *Desconcentració productiva*

L'Àrea Metroplitana concentrava l'any 1981 un 78,6% de la població de la Regió, i una proporció encara una mica més alta, 79,4%, dels seus llocs de treball. Cinc anys després, s'aprecia un canvi numèricament poc important però significatiu com a tendència: perd pes poblacional (77,7%) però el descens és encara més gran pel que fa als llocs de treball (77,3%), mentre que en aquest aspecte la Resta de la Regió guanya més de dos punts (del 20,6% al 22,7%).

És ben segur que les dades del Cens/Padró de 1991 confirmaran amb escreix aquesta tendència. En la mateixa direcció apunten les dades disponibles sobre localització de les noves inversions industrials, referides al període gener 1988 -setembre 1990: Barcelona sembla mostrar un important grau de saturació industrial, en acollir un escàs 19% del total d'inversions a la Regió. El mateix passa a la resta del Continu urbà, de manera que el conjunt del Continu rep una mica més d'un terç del total regional, equivalent casi a la meitat del que representa el seu pes poblacional. Els altres dos terços es reparteixen en el 29% a la Resta de l'Àrea i el 33% a la Resta de la Regió. Amb concentracions d'entre el 13% i el 9% del total destaquen les zones de l'Ordal-Llobregat i Vallès-Besòs a l'Àrea, i la de Sabadell a la Regió.

Finalment, també cal remarcar les informacions que aporta un recent estudi sobre la disponibilitat de sòl industrial a la Regió (6), segons les quals les tendències assenyalades es veuran molt reforçades en els propers anys, atesa l'escassedat i l'elevat preu del sòl industrial en les zones centrals metropolitanes i la gran oferta perifèria, tant pel que fa a polígons ja urbanitzats o en procés de ser-ho com, sobretot, a reserves de planejament amb aquesta destinació.

c) *Concentració terciària*

No disposem de sèries temporals que puguin donar indicis sobre l'evolució de les tendències de localització d'aquest sector de creixent importància econòmica i estratègica. Hi ha, però, unes dades inèdites (7) que donen raó del seu grau actual (1986) de concentració, així com d'altres aspectes interessants. Per tal d'intentar afinar l'anàlisi, s'ha considerat només el subgrup que s'ha anomenat —amb certa imprecisió— «terciari avançat», que inclou els llocs de treball en els sectors de «finances i assegurances» i «serveis a les empreses» de la classificació CNAE. Cal remarcar que les dades fan referència a llocs de treball efectivament localitzats als municipis, i no —com és habitual en la major part d'estadístiques disponibles— a la població resident que treballa en aquest sector però que pot fer-ho en municipis diferents dels de residència.

A la darrera columna de la taula 2 s'aprecia l'importantíssim grau de concentració d'aquest tipus de funcions a Barcelona: 73,8% respecte la Regió (i 56% respecte al total de Catalunya).

La taula 3, referida a les 11 ciutats de la Regió que tenen un major nombre de llocs de treball de terciari avançat (més de 500) aporta altres informacions interessants. Després de Barcelona, destaquen poderosament Sabadell i Terrassa com els municipis amb major presència d'aquest sector, per davant,

(6) Centre d'Estudis de Planificació; «*Espai industrial i indústria urbana a Barcelona*»; treball realitzat per a l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1991.

7. Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, Secció d'Estadística i Anàlisi Territorial. Es trata d'una primera explotació de la matriu de mobilitat per treball facilitada per l'IEC, en el context d'un treball més ampli, en curs de realització, sobre la classificació sectorial dels llocs de treball a la Regió Metropolitana.

Taula 3

Llocs de treball en el "Terciari Avançat".1986
Municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona.

	Llocs de Treball Terciari Avançat (1)	nº ordre (2)	Total Llocs Treball	nº ordre (2)	% L.T.Terc.Av/ Total Llocs de Treball	nº ordre (2)	Població	nº ordre (2)
Barcelona	61.778	1	626.830	1	9,9	1	1.701.812	1
Sabadell	2.871	2	49.797	2	5,7	6	186.115	4
Terrassa	2.206	3	41.094	4	5,4	7	160.105	5
L'Hospitalet	1.909	4	44.583	3	4,3	14	279.779	2
Badalona	1.485	5	37.531	5	4,0	19	225.016	3
Mataró	1.308	6	30.634	6	4,3	15	100.021	7
Granollers	1.081	7	18.722	7	5,8	4	47.967	12
Vilafranca del Penedés	673	8	8.591	19	7,8	2	26.433	24
Rubí	574	9	13.107	10	4,4	12	46.360	14
Sant Cugat del Vallés	526	10	9.154	16	5,8	5	35.302	19
Cornellà	514	11	14.697	9	3,5	30	86.928	8
Sta. Coloma de Gramanet	457	12	12.484	13	3,7	28	135.258	6
Vilanova i la Geltrú	321	17	12.308	14	2,6	50	44.977	16
Martorell	223	22	9.333	15	2,4	61	16.170	31

(1) Terciari Avançat = Finances i Assegurances + Serveis a les empreses.
(2) Nº d'ordre respecte dels 162 municipis de la Regió Metropolitana.
Font: MMAMB. Estadística i Anàlisi Territorial. Explotació del Padró d'Habitants de 1986 a partir del fitxer facilitat per l'IEC.

tant en termes absoluts com relatius (percentatge respecte al total de llocs de treball del municipi), de l'Hospitalet i Badalona, de major volum poblacional. En la resta de ciutat grans de l'Àrea, com Santa Coloma de Gramenet i Cornellà, les xifres també són molt baixes.

Per contrast, es troben molt ben classificades en el ràning capitals comarcals similars en extensió o sensiblemet inferiors, com Mataró, Granollers i Vilafranca del Penedès, especiament les dues darreres si es fa atenció als valors relatius. Aquest fet confirma el caràcter «madur» de les esmentades ciutats, i el seu paper de subcentres metropolitans sobre el qual s'ha insistit anteriorment. És necessari remarcar, en canvi, la feble posició terciària en què es troben Vilanova i la Geltrú i Martorell, a les quals, per altres raons ja exposades, també s'atorgava la qualitat de subcentres.

D'altra banda, resulta força sorprenent la bona classificació de dues ciutats mitjanes de l'Àrea (Rubí i Sant Cugat del Vallès). Només la comparació amb informacions futures sobre el tema permetrà aclarir si es tracta d'algun tipus d'error o fet puntual o si, al contrari, és una manifestació certa d'una desconcentració del terciari avançat cap a una de les zones (el Vallès-Collserola i, en general, tot el Vallès) amb més futur en aquest sentit.

Com a síntesis dels tres aspectes comentats, pot apuntar-se que en l'Àrea Metropolitana s'estan donant processos relativament intensos de desconcentració demogràfica i industrial, en primer lloc des del Continu Urbà cap a la Resta de l'Àrea i, en segon lloc i amb creixent importància, des del conjunt de l'Àrea cap a la Resta de la Regió. D'altra banda, el sector terciari presenta una elevadíssima concentració a Barcelona —que, probablement, deu haver augmentat en els

darrers anys— i una escassa presència a la resta de l'Àrea. En canvi, els subcentres regionals més madurs semblen estar en bones condicions de començar a assumir en un futur no molt llunyà una certa descentralització de terciari d'autèntic abast regional, fet d'importància i significació qualitativament superior al seu actual paper de capitalitats comarcals o sub-comarcals. Les perspectives que obre l'Eix Macià de Sabadell semblen apuntar, si es consoliden, en aquest sentit.

3. Desequilibris socials i territorials a l'Àrea Metropolitana

Ja s'ha assenyalat a l'inici de l'apartat anterior que a Catalunya hi ha importants desequilibris territorials, sovint acompanyats de paral.leles desigualtats socials. Ara cal afegir que només una part d'aquests, i encara molt lentament, pot veure's en certa mesura corregida pels efectes de la desconcentració «espontània» a què hem al.ludit.

D'altra banda, també s'ha de remarcar que és a l'aglomeració barcelonina on es donen alguns dels problemes socials i territorials més aguts. Per tant, parlar de desequilibris a Catalunya és parlar també, i en lloc destacat, de desequilibris a l'entorn metropolità de Barcelona.

3.1. Nivells sòcio-econòmics

La majoria dels estudis sobre nivells sòcio-econòmics o de renda a Catalunya ofereixen resultats, com a màxim grau de detall, de base municipal (8). La conveniència d'assolir una major desagregació s'ha vist reflectida en alguns treballs referits a municipis concrets, entre els quals poden destacar-se'n dos centrats en la ciutat de Barcelona (9). En la mateixa línia, des de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana, s'han endegat estudis basats en petites unitats territorials, els primers resultats provisionals dels quals s'exposen seguidament. La seva representació simplificada es mostra al mapa 5.

Es parteix, com a font informativa, del Padró d'Habitants de 1986, i com a unitats d'anàlisi, de les 2.800 Seccions Censals dels 27 municipis de l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona. Mitjançant una metodologia molt simple, s'ha construït un indicador sintètic per a cadascuna de les unitats, derivat d'altres tres: % escolarització juvenil no obligatòria (14-24 anys), taxa d'atur i % professions altes (directius i professionals), tots ells transformats en índexos referits a les respectives mitjanes dels valors d'aquestes variables per al conjunt de l'àmbit.

Els resultats poden considerar-se satisfactòricament representatius de les diferències sòcio-econòmiques a petita escala territorial. Com a comprovació de la coherència global, s'ha verificat l'elevat grau de correspondència que presenta la seva agregació a nivell municipal i dels 10 districtes de Barcelona amb els resultats d'altres treballs elaborats amb metodologies diferents, especialment el realitzat per Oliver, Busom & Trullén (1989).

Això pot apreciar-se a la taula 4, on es comparen els obtinguts per a Barcelona i els seus districtes. Les xifres són notablement concordants, si bé amb una major dispersió entorn la mitjana del municipi en la nostra estimació. Al marge d'aquesta, la diferència més significativa és la que es dóna a Ciutat Vella, que passa a ocupar el darrer lloc per sota de Nous Barris,

(8) Castells, A; Parellada, M; Sicart, F.; «Estimació de la renda i els dipòsits de les comarques i els principals municipis de Catalunya». a *Revista Econòmica de Banca Catalana*, núm. 66, Barcelona, 1982. Castells, A; Güell, X; Parellada, M.; «La renda comarcal i municipal de Catalunya a l'any 1983», a *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 10, Barcelona, 1989.

García, J. i Soy, A.; *Estimació de la renda de les comarques i els principals municipis de Catalunya, 1985*, Diputació de Barcelona. Barcelona, 1990.

Oliver, J; Busom, I; Trullén, J.; *Estimació de la renda familiar disponible per càpita de Barcelona, els seus districtes i els 27 municipis de la Corporació Metropolitana de Barcelona (1985)*, Ajuntament de Barcelona, Àrea d'Hisenda. Barcelona, 1989.-

(9) Roca, J.; «L'estructura sòcio-professional de Barcelona», *Papers de Treball de la Càtedra d'Arquitectura Legal, Dret Urbanístic i Valoracions de l'ETSAB*, Barcelona.

Soler, J; Sampere, E; Ferrando, P.; *Un sistema d'indicadors socials per a la ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials. Barcelona, 1987.

Taula 4

Comparació d'estimacions de nivell sòcio-econòmics i de renda. 1985/86. Barcelona per districtes.

Districtes	Població	(1) Índex (2) Renda Familiar Disp.	Nivell Sòcio Econ.
1.- Ciutat Vella	101.199	95	79
2.- Eixample	288.146	139	140
3.- Sants-Montjuïc	183.035	107	102
4.- Les Corts	89.570	155	160
5.- Sarrià-Sant Gervasi	151.708	166	180
6.- Gràcia	133.446	126	133
7.- Horta-Guinardó	191.838	103	107
8.- Nou Barris	197.003	86	85
9.- Sant Andreu	147.397	104	103
10.- Sant Martí	216.534	104	97
TOTAL BARCELONA	1.699.879	118	116

(1) Segons Oliver, Busom & Trullén (1989). Vegeu nota 8.
(2) Estimació pròpia.
Nota: Els índexos es refereixen a la mitjana de l'àmbit metropolità considerat (antiga CMB). Vegeu Text.

variació que concorda amb l'observació dels mateixos autors d'aquell treball segons la qual els seus resultats per a Ciutat Vella podrien veure's afectats d'una certa sobreestimació.

Al marge ja d'aquesta comparació, i pel que fa a la resta de municipis —els valors globals que s'indiquen al mapa— destaca el fet que només 5, a més de Barcelona (116), superen la mitjana metropolitana: Sant Just (139), Sant Cugat (134), Tiana (132), Santa Coloma de Cervelló (101), i Montgat (101). Vuit municipis se situen entre la mitjana i la mitjana de l'àmbit exclosa Barcelona (80), i els tretze restants queden per sota d'aquest valor, ocupant les tres darreres posicions Ripollet (69), Sant Adrià (63) i Sant Vicenç dels Horts (62).

Mirant el mapa, la imatge general que s'aprecia és la d'un centre de nivell alt (gran part de Barcelona, especialment entorn dels eixos del Passeig de Gràcia i la Diagonal, amb perllongació fins a Sant Just) i d'una perifèria de nivell baix que l'envolta completament. Només en els tres vértex de l'àmbit contemplat (Castelldefels, Sant Cugat-Bellaterra i Tiana) reapareixen zones importants de població acomodada, per la tendència d'aquests sectors socials a buscar major qualitat ambiental de vida fora del nucli urbà central.

Si s'examina a un major grau de detall apareixen altres aspectes significatius. D'entrada, les desigualtats es fan més paleses: si els nivells de renda oscil.len en una proporció que va aproximadament d'1 a 3 entre els més baixos i els més alts quan es consideren municipis sencers i districtes de Barcelona, per a les unitats d'anàlisi les diferències arriben a proporcions d'1 a 12 entre ambdós extrems.

D'altra banda, es constanta que a tots els municipis, fins i tot en els de rendes generalitzadament baixes, apareixen importants diferències internes que, a més, reprodueixen a escala local la dicotomia territorial entre centres i perifèries. Cal remarcar que, a diferència de Barcelona, a la resta de municipis (excepte els de concentració de residència alta) són els centres històrics els que acullen la major part de llurs respectives poblacions més benestants, en bona part formades per classes mitjanes autòctones.

El casc antic barceloní i les perifèries de tots els municipis (amb les excepcions esmentades) configuren el mapa de les zones doblement discriminades, al coincidir-hi un baix nivell sòcio-econòmic de la població amb uns dèficits urbanístics, infrastructurals i d'equipaments encara molt importants, malgrat els esforços per corregir-los que han dut a terme les diverses administracions, especialment les locals, en els darrers anys.

3.2. Problemàtiques territorials

Alguns dels esforços esmentats topen no només amb la crònica insuficiència de recursos per fer-hi front, sinó amb altres limitacions importants derivades de les característiques urbanes i administratives de l'àrea metropolitana.

Mapa 5. NIVELLS SÒCIO-ECONÒMICS. 1986

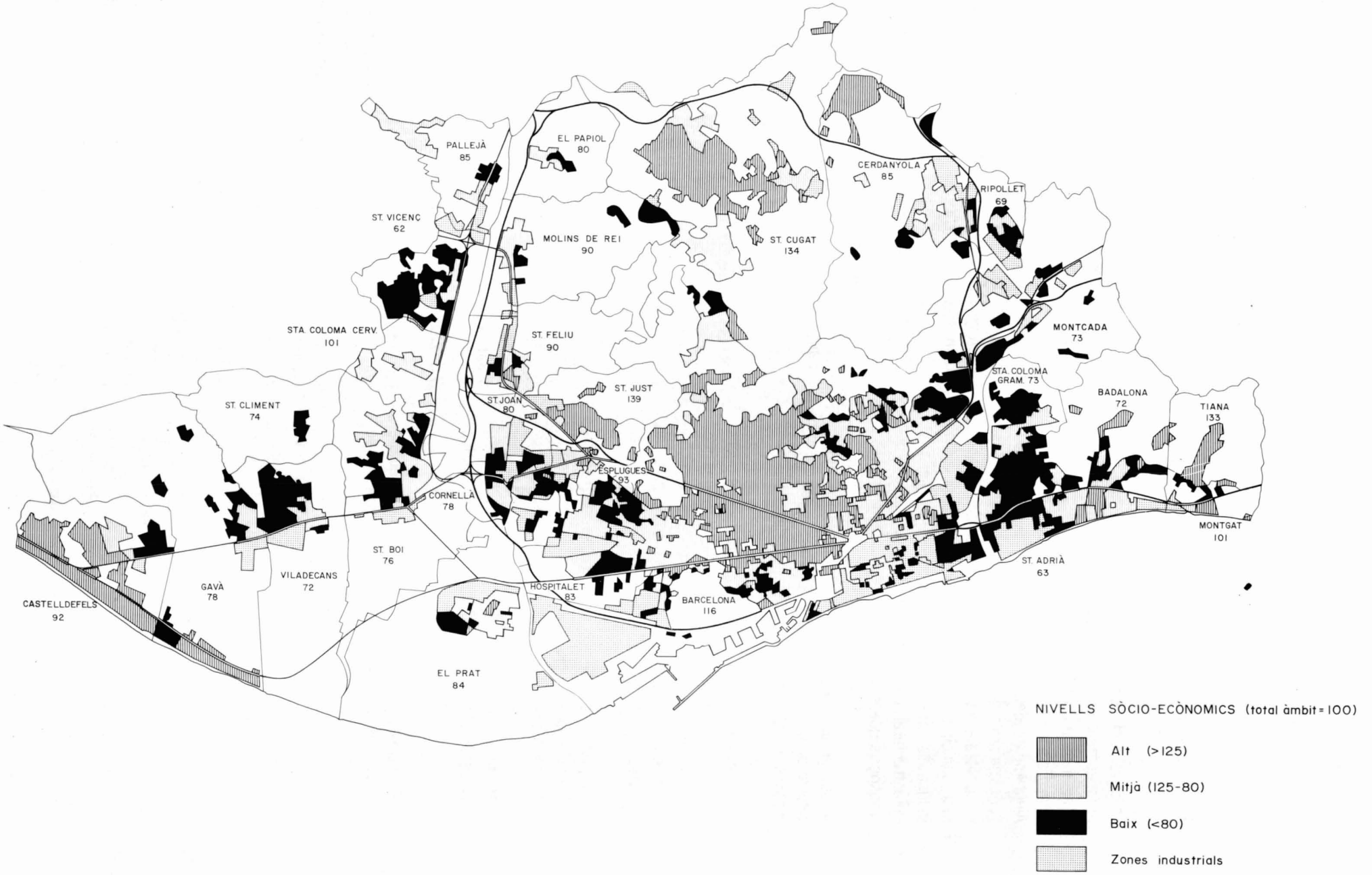

Efectivament, en un espai urbanitzat de forma pràcticament ininterrompuda, hi ha un amplíssim conjunt de problemes que no poden abordar-se ni resoldre's separadament per part de cadascun dels Ajuntaments afectats: carrers, parcs, equipaments i zones naturals situats a cavall de dos o més municipis o localitzats en un d'aquests però amb utilització plurimunicipal; desenvolupaments residencials i industrials que enllacen nuclis diferents: serveis infrastructurals (subministraments, clavegueres) i de transports que salten les fronteres administratives; instal.lacions d'interès comú però que ningú no vol al seu terme (abocadors, cementiris, presons); territoris desestructurats, zones de col.lisió d'usos contradictoris, espais intersticials vacants i degradats...

Sense entrar en detall en cadascun d'aquests punts (10), voldríem només enunciar alguns dels temes que requereixen una major atenció i dedicació de recursos a l'Àrea Metropolitana, des del punt de vista del reequilibri territorial.

Requalificació dels teixits urbans degradats. Remodelació dels sectors més deficients; rehabilitació d'habitatges; equipaments.

Vertebració interna de l'espai metropolità. Accessibilitat, connectivitat i integració de les diverses zones i municipis.

Oferta d'habitatges assequibles. Dirigida als sectors socials de menors ingressos i als segments de població jove.

Desconcentració del terciari. Àrees de nova centralitat en localitzacions estratègiques i dinamitzadores de llurs entorns, etc.

Hi ha tot un altre bloc de temes que fan referència a la qualitat de vida i el funcionament dels serveis urbans:

Preservació del medi natural. Aquest és el bé més escàs en una zona tan densament urbanitzada. Cal protegir-lo i fomentar-ne la utilització massiva però respectuosa i controlada.

Control de la contaminació.

Garantia en el subministrament d'aigua.

Sanejament d'aigües i eliminació de residus.

Eficiència dels transports públics, etc.

Finalment, un tercer bloc comprendria les grans actuacions vinculades al desenvolupament econòmic i al posicionament davant els nous reptes i escenaris a nivell europeu i internacional: port, aeroport, TGV, Fira, Universitats, centrals de mercaderies, parc tecnològics, centres de negocis, etc. Tot i tractar-se de temes que afecten no sols al desenvolupament de l'Àrea sinó, sovint, de tot Catalunya, l'impacte de la seva localització metropolitana ha de ser previst i integrat en el planejament estratègic i urbanístic d'aquest àmbit.

3.3. Qui gestiona el reequilibri?

La definició de polítiques i accions concretes orientades a abordar les problemàtiques territorials assenyalades, la gestió del seu finançament i la seva execució efectiva, són qüestions que queden fora de l'abast econòmic i administratiu dels municipis afectats.

Es tracta, en canvi, de problemàtiques de naturalesa i competència local que no correspon abordar des de nivells administratius superiors (especialment les del primer bloc dels esmentats en el punt anterior i, parcialment, també les del segon bloc), o bé que, corresponent en gran part a competències o capacitat inversora autonòmica o estatal (tercer bloc), han de ser resoltes amb la participació i la col.laboració dels ens locals.

(10) Ens n'excusen les referències més àmplies que hi dedica Juli Esteban en dos treballs:
Esteban, J.; «Los objetivos territoriales para la Región Metropolitana», a *Barcelona y el sistema urbano europeo*, Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1990.
Esteban, J. «El fet metropolità», Ponència al primer Congrés Català de Geografia. Barcelona 1991.

Aquesta constatació posa sobre la taula un dels temes administrativament més complexos (a tot el món) i políticament conflictius (també a tot el món, però que està resultant especialment virulent a Catalunya): el de la forma o les formes d'organització institucional metropolitana. No és aquest el lloc per aprofundir en aquesta qüestió. Només voldríem posar un exemple que n'il.lustra la importància, especialment en un dels aspectes que menys s'acostumen a tractar i al qual hem dedicat aquest capítol: la redistribució i el reequilibri per la vida de la gestió i la inversió pública.

La realitat urbana de Bacelona, en la seva dimensió de «ciutat real» o Àrea Metropolitana tal com l'he definit, és sensiblement similar, quant a superfície i a població, a la de l'estricte terme municipal de Madrid. En canvi, la fragmentació administrativa barcelonina comporta, d'entrada, la recepció de menors ingressos en concepte de les aportacions que l'Estat destina als municipis, basades en un escalat segons trams de nombre d'habitants que, tot i les correccions que s'hi apliquen, dóna per a l'Àrea de Barcelona una quantitat inferior a la que li correspondria si fos considerada com una sola ciutat.

Un segon efecte, més subtil però no menys important, és que, a més de rebre menys diners, aquests no es distribueixen tant. Això és degut a que cada Ajuntament procedeix —en major o menor mesura, en funció de la seva voluntat política— a una certa redistribució a l'interior del seu terme, fonamentalment per la via de la inversió territorialment selectiva («discriminació positiva» envers dels barris més desafavorits). No existeixen, però, mecanismes de redistribució entre el que aquí són municipis diferents —o barris de municipis diferents— i el que a Madrid són barris d'una mateixa ciutat i, per tant, es beneficien del repartiment d'uns fons comuns.

Aquest problema actualment s'ha solventat, des de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana, mitjançant una gran dosi de voluntat política per abordar-lo des d'una actitud de solidaritat intermunicipal, posant en comú una part significativa dels fons percebuts individualment per cadascun dels municipis. Es tracta, però, d'un sistema insuficient i massa fràgil davant les «temptacions autonomistes» d'alguns ajuntaments —de vegades comprensibles, de vegades afectades d'un localisme curt de mires— o, simplement, davant de qualsevol canvi en la composició dels equips de govern local.

Per tant, sobretot des de la perspectiva de la redistribució i el reequilibri territorial, és a dir —de la gestió urbanística en un sentit ampli— és convenient disposar d'una institucionalització metropolitana suficientment sòlida, amb vies clares de finançament i amb la legitimació i la representativitat necessàries per impulsar aquestes polítiques En canvi, altres aspectes, com els referits al correcte funcionament de diversos serveis, poden ser eficaçment organitzats a nivell metropolità mitjançant instruments, també sotmesos al control públic, però de caràcter més estrictament tècnic i sectorial (empreses, agències, consorcis...).

El debat sobre les formes concretes més adequades per aquesta organització institucional metropolitana de l'entorn de Barcelona —a nivell de l'Àrea i/o la Regió— a partir d'un consens cada vegada més estès sobre les greus disfuncionalitats i carències del caòtic model actual, pot resultar apassionant o plenament decebedor. Confiem que els nostres savis i polítics aconsegueixin posar-hi més imaginació i generositat que la demostrada fins ara. Amén.